



Kommittédirektiv

Skogsträdsförädling för ökad motståndskraft

Beslut vid regeringssammanträde den 27 april 2023.

Sammanfattning

En särskild utredare ska identifiera inhemska skogsträd där förädling kan vara en kostnadseffektiv åtgärd för långsiktigt bevarande samt, om utredaren bedömer det ändamålsenligt, föreslå hur förädlingsverksamhet ska hanteras, exempelvis i form av ett förädlingsprogram. Syftet är att öka motståndskraften hos hotade skogsträd såsom alm och ask mot skadegörare och långsiktigt bevara sådana arter. Uppdraget omfattar inhemska trädarter som i dag saknar eller har otillräcklig förädling. Utredaren ska beskriva pågående nationell förädling av skogsträd, involverade aktörer och hur arbetet finansieras samt relevanta samarbeten inom förädling utanför Sverige. Vid behov kan utredaren lyfta fram behov av forskning och innovation för ökad motståndskraft och bevarande.

Utredaren ska bl.a.

- identifiera arter av skogsträd som särskilt riskerar att utsättas för skador på grund av klimatförändringarna, skadegörare och sjukdomar och där skogsträdsförädlingen i Sverige är otillräcklig eller saknas, och
- föreslå hantering av förädlingsverksamhet, exempelvis i form av ett förädlingsprogram, för hotade arter såsom ask och alm för att öka motståndskraften mot exempelvis askskottsjuka och almsjuka.

Det ska framgå av de föreslagna åtgärderna om de är samhällsekonomiskt motiverade, vad de tillför och hur viktiga de är för förädlings- och bevarandearbetet som helhet.

Uppdraget ska redovisas senast den 30 april 2024.

Uppdraget att identifiera de inhemska arterna av skogsträd vars hälsa och överlevnad hotas av klimatförändringar, skadegörare och sjukdomar

Den svenska skogen och skogsnäringen spelar en stor roll för välfärden i Sverige. Samtidigt är det svenska skogsbruket centralt för svenskt klimatarbete och ger många miljöfördelar. Flera skogsträdarter är av betydelse för andra ekosystemtjänster och kulturarv i såväl skogsekosystem som städer och urbana parker. De pågående klimatförändringarna ger längre växtsäsonger vilket kan leda till en ökad skogstillväxt. Men klimatförändringar kan också medföra ökad risk för torka, minskad vintertjäle och ökad stormkänslighet vilket medför ökade risker i form av angrepp av befintliga och nya skadegörare.

Skogsstyrelsen har analyserat skogens och skogsbrukets sårbarhet för klimatförändringar och behovet av klimatanpassning i rapporten Klimatanpassning av skogen och skogsbruket – mål och förslag på åtgärder (2019/23). I rapporten pekar Skogsstyrelsen på behovet av förädlingsprogram för flera trädslag.

Riksdagen har tillkännagett för regeringen att regeringen ska ge lämplig myndighet eller forskningsinstitut, t ex Skogforsk, i uppdrag att ta fram och genomföra ett växtförädlingsprojekt för resistens mot almsjuka respektive askskottsjuka (bet. 2020/21: MJU15 punkt 19, rskr. 2020/21:260).

Almsjuka och askskottsjuka orsakas av invasiva organismer i form av svampar som har kommit till Europa genom import av infekterat plantmaterial. Svampen som orsakar almsjuka sprids med en naturligt förekommande insekt. Almsjukan kom i sin första variant till Europa på 1910-talet. Almsjukan fördes vidare till Nordamerika där den utvecklades till en mer aggressiv variant. Den utvecklade varianten kom tillbaka till Europa på 1960-talet. Askskottsjukan noterades först i Baltikum i början av 2000-talet och har därefter spridits fort eftersom det är en luftburen smitta. Almsjuka och askskottsjuka bekämpas på liknande sätt genom borttagning av smittade träd.

Stiftelsen Skogsbrukets forskningsinstitut (Skogforsk) har sedan några år tillbaka ett program för resistensförädling av ask med insamlade toleranta träd. Skogforsk driver även projektet Rädta Asken tillsammans med Sveriges lantbruksuniversitet.

Almsjuka och askskottsjuka är två exempel på sjukdomar där åtgärder för att bevara arterna alm och ask behöver utvecklas och där skogsträdsförädling för ökad motståndskraft kan vara en alternativ åtgärd.

Utredaren ska därför

- identifiera arter av skogsträd som särskilt riskerar att utsättas för skador på grund av klimatförändringarna, skadegörare och sjukdomar och där skogsträdsförädlingen i Sverige är otillräcklig eller saknas, och
- beskriva relevanta förädlingsprogram för dessa trädarter i jämförbara länder samt pågående och potentiella samarbeten som kan främja bevarandet av de svenska skogsträden.

Uppdraget att identifiera de hotade trädarter där skogsträdsförädling kan vara en kostnadseffektiv åtgärd för bevarande

Förädling och bevarande

Skogsträdsförädling är en av de viktigaste åtgärderna för att långsiktigt öka virkesproduktionen. Skogsträdsförädling kan delas upp i tre moment som upprepas i cykler: urval, korsning och testning. Efter testning sker ett nytt urval och en ny förädlingscykel påbörjas. Skogforsk bedriver skogsträdsförädling och arbetar i första hand med förädling av tall, gran, contorta och björk men bedriver också visst förädlingsarbete med trädslag som hybridasp, douglasgran, lärk och sitkagran. När klimatet förändras ställs nya krav på skogsodlingsmaterialet. Förädling ger möjlighet att ta fram frö som passar i ett framtida klimat.

Genetisk mångfald gör det möjligt för skogsträd att överleva, anpassa sig och utvecklas under föränderliga förhållanden. Det är avgörande för att upprätthålla skogarnas vitalitet, minimera risker och skapa resistens hos träden mot skadegörare. Att bevara denna mångfald, genom en förvaltning av skogs-genetiska resurser, är en nyckelfaktor för hållbar skogsförvaltning, eftersom det säkerställer skogarnas ekologiska motståndskraft och möjligheter att bidra till ekonomin även i framtiden.

Som ett resultat av ministerkonferensen 1990 för skydd av Europas skogar (Forest Europe) bildades 1994 programmet för bevarande av europeiska skogsgenetiska resurser (Euforgen). Sverige har genom Skogsstyrelsen deltagit i programmet sedan starten och tillsammans med övriga europeiska länder utvecklat strategier och kunskap om bevarande och hållbar användning av europeiska arter av skogsträd som genetiska resurser.

Skogsstyrelsen har sedan 2014 bevarat inhemska skogsträd som skogsgenetiska resurser. Bevarandet sker i trädens naturliga miljö i över 300 biotopskyddsområden med nära 500 genetiska resurser som utnyttjar områdenas långvariga skydd. Bevarande utanför den naturliga miljön, som exempelvis med frö- och klonbanker, kan vara motiverat för sällsynta eller hotade arter som alm och ask.

Skogforsk har i rapporten Förvaltning av lövträdens genresurser från 2014 beskrivit modeller för hur lövträdens genresurser långsiktigt och aktivt kan förvaltas samt hur nuvarande förädlingsinsatser och förädlingsmaterial kan vara en grund för sådana program. I rapporten föreslås en utökad insamling och förädling av ask, medan det anges att vissa trädslag, bl.a. alm, behöver utredas mer.

Utredaren ska därför

- beskriva den förädling och det bevarande av inhemska skogsträd som pågår i Sverige, vilka aktörer som är involverade och hur denna förädling finansieras,
- identifiera trädarter för vilka växtförädling kan vara en kostnadseffektiv åtgärd tillsammans med kompletterande åtgärder för bevarande, och
- om utredaren bedömer det ändamålsenligt, föreslå hantering av förädlingsverksamhet, exempelvis i form av ett förädlingsprogram, för hotade arter såsom ask och alm för att öka motståndskraften mot exempelvis askskottsjuka och almsjuka.

Det ska framgå av de föreslagna åtgärderna om de är samhällsekonomiskt motiverade, hur viktiga de är för skogsbruk och skydd av hotade trädarter och vad de tillför förädlings- och bevarandearbetet som helhet.

Forskning och innovation

Den svenska kompetensen vad gäller svampsjukdomar på träd är hög, mycket tack vare forskning om skador på kommersiellt intressanta trädslag. Sverige har också en väl utvecklad infrastruktur för molekylära och genetiska studier av både svampar och träd samt möjligheter till odling och förädling i stor skala.

Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (Formas) har på uppdrag av regeringen sammanställt pågående svensk forskning om almsjuka och askskottsjuka samt forsknings- och utvecklingsprojekt kring motståndskraftigt växt- och plantmaterial. Uppdraget redovisades i mars 2022 i rapporten Almsjuka och askskottssjuka – pågående forskning i Sverige (R3:2022).

Utifrån Formas rapport om pågående forskning kan utredaren behöva lyfta fram behovet av forskning och innovation för ökad motståndskraft och bevarande av hotade skogsträd.

Utredaren ska därför

- identifiera behov av forskning och innovation för att skydda hotade svenska skogsträd.

Konsekvensbeskrivningar

Utredaren ska göra de konsekvensbeskrivningar och kostnadsberäkningar som framgår av kommittéförordningen (1998:1474). Konsekvensanalysen ska ske löpande under utredningstiden för att säkerställa att samhälls-ekonomisk hänsyn tas vid utformningen av förslagen.

Kontakter och redovisning av uppdraget

Utredaren ska i sitt arbete, när det finns behov av det, föra dialog med och inhämta upplysningar från Skogsstyrelsen, Statens jordbruksverk, Naturvårdsverket, Sveriges lantbruksuniversitet inklusive Skogsskade-centrum, Formas och andra relevanta myndigheter och organisationer.

Uppdraget ska redovisas senast den 30 april 2024.

(Landsbygds- och infrastrukturdepartementet)